

Nicolae Petrescu, *Primitivii. Organizare. Instituții. Credințe. Mentalitate*. Ediția a doua, revăzută, îngrijită și prefațată de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I.O., 2003, 479 p.

Nicolae Petrescu s-a născut la 12 iunie 1886, în București. A urmat liceul la București, la Institutul „Schewitz Therrier” și la Liceul „Matei Basarab”, iar studiile universitare de filosofie le-a urmat la Berlin, Oxford și Paris. A fost profesor în statul Indiana, la Wabash College¹, fapt ce l-a determinat să studieze comunitățile arhaice cu care a intrat în contact. Devine conferențiar la Catedra de Sociologie și Etică din cadrul Facultății de Filozofie și Litere din București. Colaborează la diverse reviste de specialitate din țară și străinătate, fiind ales membru corespondent al Academiei Române, pentru activitatea sa științifică, în anul 1945².

Preocupările lui N. Petrescu au evoluat de la istoria filosofiei către etnologie, sociologie și antropologie³. În operele sale este evidentă tendința spre cercetarea pluridisciplinară a comunităților arhaice contemporane. Autorul pornește de la prezentarea unui fenomen general, iar în final ajunge la particular, folosind frecvent metoda comparației.

Ediția realizată de I. Opreșan mai conține, pe lângă textul propriu-zis al lucrării însoțit de cele două prefețe, autobiografia profesorului N. Petrescu, o prezentare a operei și lucrărilor sale științifice, nota asupra ediției, bibliografia și indicele de autori.

În primul capitol, profesorul își propune să elucideze *problema primitivilor*, încercând mai întâi să definească termenul „primitiv”, care a primit treptat un sens peiorativ, determinându-ne să ne gândim la comunitățile aflate pe o treaptă inferioară de civilizație, iar acest lucru se datorează în primul rând evoluției limbii. Cuvântul provine din latinescul „primitivus”, care înseamnă „primul”, „cel dintâi”. Din nefericire, eroarea legată de acest termen a persistat de-a lungul timpului. Cercetările întreprinse de sociologi, etnologi, antropologi, la care autorul se raportează, au reliefat faptul că între comunitățile arhaice și europeni există unele puncte comune, dar și unele deosebiri, de care nu se fac vinovate acele grupuri, deoarece ele sunt nevoite să se adapteze mediului în care trăiesc.

N. Petrescu atrage atenția asupra modului în care cercetătorul trebuie să perceapă informațiile, făcând o distincție între cele două categorii existente (subiective și obiective), informând cititorii despre metoda comparativă, cel mai des utilizată în cercetarea comunităților vechi, și evidențiind faptul că pentru a vorbi despre originea unei civilizații, trecutul nu trebuie înlăturat în favoarea prezentului.

¹ Nicolae Petrescu, *Primitivii*, p. 13 („Autobiografia” autorului).

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 6.

În cel de-al II-lea capitol, sunt dezbătute probleme legate de rolul pe care îl joacă fenomenele naturale în organizarea unui trib, apoi se realizează o clasificare a nevoilor grupurilor vechi, pe primul loc situându-se cele biologice și materiale, iar ulterior cele spirituale. Alte aspecte, care nu pot fi neglijate, sunt cele legate de ierarhie, de comunicarea între membrii de același sex ai grupului, de supunerea indivizilor față de legile stabilite de comunitate, de venerația arătată celor curajoși, bătrânilor, preoților și vracilor. În triburi era evidentă discriminarea între sexe, dar aceasta diferea în funcție de zonă și comunitate, neputându-se vorbi despre o mentalitate sau o regulă general-valabilă pentru toate grupurile. În interiorul comunității, grupurile secrete aveau un rol bine stabilit, deoarece în cadrul lor se desfășurau diverse ceremonii cu caracter religios, ferite de ochii neinițiaților, ori se luau decizii în problemele pe care sfatul bătrânilor nu le putea soluționa.

În cel de al III-lea capitol, este analizată problema *totemului*, autorul propunând o definiție a termenului care reliefează faptul că părerile în ceea ce privește conceptul discutat sunt împărțite. Astfel, unii cercetători nu consideră totemismul o religie, ci o rudă a acesteia, în timp ce alții o consideră ca atare, credința într-un totem numărându-se, în viziunea lor, printre primele manifestări ale unei religii. În comunitățile vechi, totemul era privit ca un act de identitate al fiecărui individ. De aceea, membrii grupului copiau înfățișarea sa, evidențiind prin aceasta asemănarea dintre ei și animalul sau planta venerată.

În cel de al IV-lea capitol, este adusă în atenție problema organizării politice a comunităților arhaice, observându-se în timp o evoluție de la organizarea de tip totemic la cea teritorială, fapt care a produs modificarea vieții indivizilor, deveniți sedentari. O schimbare a adus cu sine altele, ajungându-se, de pildă, la înființarea unor asociații care-i reuneau pe bărbați, accesul fiind determinat și de situația materială a acestora. În cadrul acestor grupuri, exista o ierarhie foarte bine stabilită, un rol important avându-l șeful, preotul, vraciul, bătrânii, toți venerați de comunitate. Șeful deținea puteri miraculoase care îi asigurau succesul la vânătoare, el aducând astfel prosperitate grupului; dacă se dovedea a fi incapabil, comunitatea renunța la el, blamându-l.

În capitolul al V-lea, N. Petrescu tratează problema ierarhiei și guvernării în cadrul unui trib, subliniind raporturile existente în interiorul acestuia. Este interesant exemplul adus de autor în atenția cititorului, referitor la ierarhia caracteristică unor triburi din Africa, constituită în cadrul „palatului regal”: funcționarii cei mai înalți, femeii care ocupau diferite demnități, funcționarii mai mici, ofițerii armatei, șefii de provincie și comercianții.

În cel de al VI-lea capitol, este dezbătut subiectul familiei, în funcție de principalele tipuri existente în grupurile arhaice: poligamă, monogamă, matronică și patronică. Ele erau diversificate datorită gradului de dezvoltare, determinat de condițiile de mediu în care trăiau comunitățile. Într-o oarecare măsură, în unele triburi exista fidelitate conjugală, în timp ce în altele se practica poligamia, tip de familie influențat de factorul economic sau de tradiție. De cele mai multe ori, în interiorul unui grup se putea observa practica separării soților unul de celălalt, fie prin excluderea de la activitățile desfășurate în cadrul comunității, fie prin faptul

că cei doi nu locuiau împreună. Copiii jucau un rol important, de aceea triburile respectau tradițiile legate de descendență, putându-se vorbi în acest sens fie de patrilinearitate, fie de matrilinearitate.

Cel de al VII-lea capitol este dedicat problemei căsătoriei, care reprezenta un act important, realizat în comunitățile vechi fără consultarea tinerilor, cea care conta fiind voința tribului din care ei făceau parte. Sunt analizate tipurile de căsătorii existente în diverse locuri pe glob și la triburi diferite: căsătoria prin cumpărare (cel mai răspândit tip), sau cea prin răpire (o înțelegere între tatăl fetei și viitorul soț). O practică întâlnită și în Occident era căsătoria între veri, în scopul de a nu risipi bunurile adunate de familie. Autorul înfățișează două tipuri de uniri: *sororatul* (mai multe surori putând fi soțiile unui singur bărbat) și *leviratul* (soțiile unui bărbat decedat treceau fratelui acestuia). Obiceiurile și practicile prezentate cu privire la nuntă sunt diverse, având conotații legate fie de hrănirea spiritelor, fie de fertilitatea femeii.

În al VIII-lea capitol este analizat sistemul de rudenie, pe baza căruia sunt observate două tipuri de rude: cele din partea tatălui și cele din partea mamei. La baza sistemului de rudenie stătea căsătoria, respectiv familia. Un alt obicei, frecvent întâlnit la grupurile vechi, era cel al frăției de sânge, care sublinia relația de prietenie existentă între doi indivizi.

În cel de al IX-lea capitol este tratată problema conduitei față de rude, aducându-se în prim plan cele două tipuri de familie (matrilineară și patrilineară) și conduita pe care trebuiau să o aibă copiii. În cazul familiei matriliare, unchiul matern se bucura de venerație din partea nepoților săi, iar în cel al familiei patriliare, unchiul patern era cel care se bucura de venerația nepoților. Conduita față de socrii, avea anumite particularități, în funcție de zonă și de trib.

În cel de al X-lea capitol este analizată situația femeii, diferită de la un trib la altul, în sensul că ea se putea bucura de libertăți și de venerația pe care i-o arăta bărbatul, dar în alte cazuri era considerată inferioară acestuia, libertatea ei fiind limitată. De cele mai multe ori, femeia depindea din punct de vedere economic de bărbat, era folosită la diverse munci și considerată o proprietate.

În cel de al XI-lea capitol, autorul abordează problema justiției, rolul acesteia în comunitățile arhaice, aducând în atenția lectorului principiile justiției primitive: responsabilitatea colectivă, intenția criminală, compensația în bani. În cadrul tribunalelor, hotărârile erau luate pe baza dreptului cutumiar.

În capitolul al XII-lea, N. Petrescu discută despre noțiunea de proprietate, propunând o clasificare a acesteia, în individuală (arme, unelte) și comună (pământ). Din exemplele date se poate observa venerația grupurilor vechi pentru proprietate. Un alt aspect prezentat privește dreptul de moștenire, pentru care existau reguli stricte, putându-se vorbi despre dreptul fetei la moștenirea obiectelor ce aparținuseră mamei sale, sau despre dreptul fiului de a dobândi bunurile tatălui.

În cel de al XIII-lea capitol este analizată magia, tipurile și aspectele legate de acest subiect. De cele mai multe ori, pentru comunitățile arhaice oniricul se îmbina cu realitatea, iar magia reprezenta o componentă importantă din viața

acestor grupuri. Tratarea magiei într-un capitol separat, și nu în cadrul capitolului dedicat religiei, poate fi explicată prin faptul că între cele două, pe lângă asemănări (ambele recunosc existența unei lumi a spiritelor), există și deosebiri (în magie nu se poate vorbi despre o putere supremă decât într-o formă sporadică).

În capitolul al XIV-lea este adusă în discuție problema religiei, credința în forțele supranaturale, venerația pentru strămoși. Prezentarea concepției despre moarte ocupă un loc important, deoarece fiecare trib avea propriile convingeri cu privire la acest subiect, comună fiind doar ideea că oamenii răi erau cauza morții. Cel mai vechi rit, practicat cu precădere de triburile arhaice, a fost cel al înhumării morților, aducându-se în acest sens multiple exemple, toate legate de credința conform căreia mortul trebuia oprit să revină printre cei vii, pentru a nu le face rău. Adorarea celor patru elemente de către grupurile vechi nu este nici ea trecută cu vederea. În esență, religia acestor comunități se reducea așadar la cele două tipuri de cult: cel al morților și cel al elementelor naturii.

În cel de al XV-lea capitol, N. Petrescu analizează chestiunea mentalității comunităților vechi, subliniind diversitatea sa și punând în discuție teoria lui Lévy-Bruhl, conform căreia mentalitatea omului arhaic era „mistică” și „prelogică”⁴.

În capitolul al XVI-lea sunt examinate concepțiile morale și obiceiurile grupurilor arhaice. Relațiile dintre sexe erau foarte stricte, ajungându-se uneori chiar la separarea membrilor. Cert este faptul că diversitatea comportamentului uman ținea în primul rând de nivelul de dezvoltare al grupului, dar și de mediul în care se dezvoltau indivizii din comunitatea respectivă. Noțiunea de *tabu* reprezenta, în concepția grupurilor vechi, o interdicție, un lucru despre care nu se putea vorbi, ea făcând parte din credința comunităților arhaice.

În cel de al XVII-lea capitol este tratată problema asemănărilor dintre omul vechi și cel modern, cu privire la posibilele supraviețuiri și paralele, fapt care indică existența unui substrat comun. Deosebirile constau în modul de manifestare, influențat de factorii de mediu și de evoluția lentă a comunităților arhaice.

Capitolul final analizează consecințele difuziunii civilizației asupra oamenilor primitivi. Autorul opinează că omul modern a încercat să asimileze vechile civilizații, dar el nu a reușit în totalitate, deoarece o parte din obiceiurile, credințele, superstițiile omului arhaic au persistat. Fondul vechi al tradițiilor se poate observa și astăzi în lumea satului.

Lectura acestei cărți se poate realiza atât de persoanele „neinițiate” în domeniu, cât și de studenții interesați de subiect, deoarece, fiind înșesată de exemple, oferă o imagine asupra comunităților arhaice contemporane, blamate, de multe ori, de societățile civilizate.

SIMONA DAVID

⁴ *Ibidem*, p. 353.